

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.2.501

UDK 37.034:373.2.016

Primljeno: 18. 03. 2023

Pregledni rad

Review paper

Весна Љ. Минић, Снежана П. Перишић

СТАВОВИ ВАСПИТАЧА О ЗНАЧАЈУ МОРАЛНОГ ВАСПИТАЊА У ПЛАНОВИМА И ПРОГРАМИМА У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА

Основни циљ овог истраживања био је утврдити ставове васпитача о важности и заступљености моралног васпитања у садржајима плана и програма савремених предшколских установа. Морални развој и формирање моралних вредности одвија се у процесу непрекидне интеракције са друштвеном средином у којој делују одрасли (родитељи, васпитачи), школа и вршњаци, а у последње време све више и средства масовне комуникације. Узорак истраживања чинило је 87 васпитача две предшколске установе из Новог Пазара, полно неуравнотежен, са већином женске популације (85 васпитача), различитог узраста и радног стажа. Од инструмената коришћена је скала ставова васпитача о моралном васпитању, која је формирана за потребе овог истраживања. Што се тиче статистичких тестова, примењен је тест поузданости који нам је потврдио да је скала високо поуздана и хомогена, као и тестови дескриптивне статистике и статистике закључивања – Хи-квадрат тест. На основу резултата, основни закључак јесте да је морално васпитање препознато од већине васпитача као значајно и присутно у садржајима плана и програма у раду са предшколском децом, док је са друге стране, присутан и јаз између предложених активности у садржајима и примене истих због тренутне кризе у образовном процесу.

Кључне речи: морално васпитање; предшколска установа; програмски садржаји; васпитач

I УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Васпитање и образовање деце предшколског узраста у Србији утврђено је и одвија се на организован начин, чиме се унапређује развој свих потенцијала код деце, а тиме се доприноси и развоју моралног васпитања. Према наводима Курија (Curgie 2001) сазнања о образовању и интервенцији у раном детињству указују да се развој вештина дели у три области: когнитивне вештине, спремност за школу и социјални и емоционални развој. Васпитно-образовни рад у предшколским установама треба бити организован у складу са квалитетним условима за одрастање и развој деце, унапређујући Васпитно-образовни развој и позитивни утицај на развој моралног васпитања. У студијама (Camilli & et al. 2010; Hsueh 2019) утврђено је да предшколско образовање утиче на социјалне вештине деце и напредак у школи, што се огледа у присутности садржаја моралног васпитања. Садржаји моралног васпитања имају своје место у свим активностима у предшколским установама и од великог су утицаја на развој моралне свести која се изграђује од најранијег дечјег узраста.

Вредности су скуп општих уверења, мишљења и ставова о томе шта је исправно, добро и пожељно. Имају „важну улогу у усмеравању понашања појединца, а познавање специфичних односа, конфликта и компатибилности појединих вредности је од важности за проучавање и објашњавање односа између вредности и понашања појединца“ (Јukić 2013: 403). У савременој предшколској установи намеће се потреба за реализацијом различитих васпитних активности које ће деци омогућити да „развијају свестрану стваралачку личност и да формирају универзалне (општељудске, хумане, генеричке, општедруштвене, културне) вредности, посебне (друштвено-историјске) вредности и појединачне (индивидуалне, персоналне) вредности“ (Стаматовић, Милошевић 2017: 10).

Постоје разноврсне активности којима се може подстаћи морално васпитање предшколске деце и могуће их је реализовати у сваком моменту док деца бораве у предшколској установи, кроз заједничке активности са васпитачима, особама које редовно долазе у вртић као што су библиотекарски, педагози и други сарадници. На тај начин могуће је преносити различите моралне вредности о добру, пријатељству, поштењу, узајамној сарадњи и подршци, толеранцији, праштању и др (Келемен 2012). Основни циљ предшколских установа јесте обезбеђивање целовитог развоја свих потенцијала предшколске деце и омо-

гућавање напретка у циљу формирања еманциповане личности која је свесна себе и властитих могућности, средине у којој живи, особе која је отворена, конструктивна и комуникативна, стваралачки мотивисана, задовољна, која се руководи хуманим вредностима и тежњама и код које постоји уравнотеженост интелектуалних, емоционалних и друштвених одлика. Све се наведено може остварити кроз разнолике активности које се организују у оквиру предшколске установе. Када је реч о садржајима моралног васпитања они су саставни део методика васпитног рада у предшколским установама и од велике су важности у развоју моралне свести појединца. Стога је од пресудног значаја да се благовремено, у најранијем узрасту започне са њиховом имплементацијом. Од моралног образовања се очекује да произведе појединца са поштовањем чистих вредности, племенитог карактера, снажног идентитета, јединства и патриотског ентузијазма за продуктиван допринос себи, породици, друштву и земљи (Zihani et al. 2018, према Sabri & Mohamed 2022). Да би дете „усвојило исправне моделе понашања, потребно је његово sazревање (когнитивно, социјално и емоционално)“ (Апостоловић 2022: 65). Примерено и културно понашање је навика која се деци усађује од малих ногу, континуирано обликује и развија у врлину. Садржај моралног васпитања из области развоја говора деце се огледа кроз буђење осећаја за разумевање, тумачење, упознавање, развијање, чување и поштовање културног идентитета и неговања културе слушања саговорника. Садржаје моралног васпитања можемо пронаћи у песмама, причама, баснама, бајкама. За све активности из ове области важно је да утичу на усвајајање моралних норми и формирање навика, уз активно богаћење фонда речи деце.

Музика има важну улогу када се говори о моралном васпитању јер доприноси развоју моралне компоненте личности детета омогућавајући да доживи осећај поноса, части, слободе, достојанства, хуманости, љубави, родољубља. Путем музичких текстова и игара могу се усвојити разне моралне поуке, подстицати развој деце у духу хуманизма, патриотизма, живота у друштвеној заједници, позитивни ставови о раду и радним обавезама, али и позитиван однос према материјалним и друштвеним вредностима (Петровић 2001).

У физичком васпитању могу се пронаћи многобројни начини да деца усвоје друштвено пожељне обрасце понашања.

„Када се говори о моралном развоју у оквиру физичког васпитања могу се подстицати кооперативна понашања, фер понашања (поштена игра), спортска понашања, тимска игра,

самоконтрола, лојалност, честитост и поштовање других. Такође кроз различите физичке активности могуће је подстицати развој значајних позитивних особина: моралне стабилности, несебичности, отворености, толерантности и самосталности“ (Зрнзевић 2011: 89).

Естетско васпитање је повезано са моралним, а уметнички изрази имају важан утицај на морална осећања и формирање моралне личности. Процес стварања лепог од значаја је за формирање вољних и карактерних особина личности као што су тачност, марљивост, смелост и упорност. Деца са задовољством могу направити неки предмет који ће бити израз њихове емоције, креативности, стваралаштва, стога су и садржаји ликовног васпитања препознати као морално подстичући и развијајући. Резултати истраживања Apostolović (2022a) указују да се у предшколским програмским одређењима у Републици Србији дечја игра повезује с моралним развитком, док се у курикулуму у Републици Хрватској, иако није представљена као део програмских садржаја, игра посматра као главна и примарна активност деце у моралном развоју и васпитању.

Све операције са бројевима (формирање скупа, сабирање и одузимање, придруживање, временске релације, половина, четвртина, осмина) које усваја, треба приближити детету до те мере да је могуће то примењивати у конкретним животним ситуацијама. „Овакав приступ размишљања подразумева да смо ми сви део једноће, да смо део целине. Деца изложена оваквом приступу бројева, имплицирано уче о људским вредностима и моралности. Уче да поштују живот, себе људе око себе“ (Петровић, Пинтер 2006: 47). Усвајањем релација и бројева деца су у прилици да кроз наведене садржаје, кроз конкретне животне ситуације негују морално.

Садржаји у оквирима методике упознавања природне и друштвене околине усмерени су на могућности детета да упозна себе, своје окружење, знаменитости свога краја и очување природних и друштвених добара, чување природе, народну традицију, правила лепог понашања, правила понашања у саобраћају итд. Ова област се односи и на људске делатности јер обухвата садржаје моралног васпитања који „описују човеково стварање: услове за живот и рад, потребе људи, производе људског рада, очување биљака и животиња, човека као део живе природе и његову улогу у очувању природне равнотеже.“ (Минић, Јовановић 2015: 45).

Како се може уочити, садржаји моралног васпитања присутни су у свим областима васпитног деловања у предшколској установи, што указује на то да

се са моралним васпитањем мора почети од најранијег узраста и фокусирати се на његово правилно усмеравање и свакодневно спровођење. Апостоловићева (2022) је анализирајући актуелне предшколске програме/курикулуме донела закључак да поменута програмска одређења – Опште основе предшколског програма (2006), Основе програма предшколског васпитања и образовања – Године узлета (2018) и Национални курикулум за рани и предшколски одгој и образовање (2014) – региструју појавност истоветних задатка за васпитача који се односе на морални развој и васпитање детета. У свим горепоменутом програмима:

„... очување децјег самопоштовања, уважавање детета као јединке без обзира на различитост, подстицање одговорности за своје одлуке и поступке, неговање пријатељства, толеранције, упорности и истрајности, подстицање самосталности, развијање самоконтроле, као и поштовање и прихватање правила понашања заједнице – јесу задаци васпитача који засигурно доприносе моралном развоју и моралном васпитању детета“ (Апостоловић 2022: 67).

Разлике које се јављају међу овим програмима јесу различито дефинисани, одређени и процењени задаци. Иста ауторка истиче да су у Републици Србији задаци васпитача одређени кроз улогу и подршку васпитача, док се у програмским одређењима у Хрватској задаци васпитача не издвајају прецизно већ се уочавају кроз организацију васпитно-образовног рада установе, као места које доприноси свестраном развоју децје личности. Уочавамо да се подразумева се да је васпитач особа која организује васпитно-образовни рад и ствара услове за активно учествовање детета у његовом васпитању, стога се то односи и на морално васпитање.

II МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Проблем истраживања

Морално васпитање има за циљ изграђивање моралних осећања, моралне свести, ставова, уверења, моралног посматрања и суђења те доприноси развијању и очувању квалитетних, хуманих људских односа, пријатељских веза и склада између речи, мисли и дела у свакодневном животу, играјући моралних интересовања, моралних ставова и уверења (Budimir-Ninković 2006). Предшколска установа представља основну институцију која се бави ва-

питањем у савременом друштву. Улога васпитно-образовних институција јесте усвајање и прихватање моралних вредности и ставова код деце предшколског узраста. У складу са наведеним дефинирали смо проблем истраживања: Да ли је и у којој мери морално васпитање заступљено у садржајима плана и програма рада са децом предшколског узраста, посматрајући ставове васпитача?

2.2. Предмет истраживања

Из горе наведеног проблема истраживања можемо закључити да ће основни предмет овог истраживања бити испитивање ставова васпитача о заступљености моралног васпитања у садржајима плана и програма рада савремених предшколских установа.

2.3. Циљеви истраживања

Истраживање има за циљ да укаже на ставове васпитача о важности и заступљености моралног васпитања у садржајима плана и програма рада савремених предшколских установа, који ће нам указати на евентуалне пропусте и могуће предлоге решења и додатних видова образовања у контексту укључивања моралног васпитања у образовни процес.

2.4. Задаци истраживања

На основу предмета истраживања постављамо следеће истраживачке задатке:

1. утврдити ставове васпитача о важности моралног васпитања;
2. утврдити ставове васпитача о заступљености садржаја моралног васпитања у предшколској установи;
3. утврдити ставове васпитача о позитивном утицају садржаја моралног васпитања на децу предшколског узраста;
4. Утврдити ставове васпитача о личним моралним вредностима као неопходним за правилно спровођење садржаја моралног васпитања у раду.

2.5. Хипотезе истраживања

На основу постављених задатака истраживања изводимо следеће хипотезе:

1. Ставови васпитача о важности моралног васпитања су позитивни.
2. Садржаји моралног васпитања нису довољно заступљени у садржајима програма рада предшколских установа.
3. Садржаји моралног васпитања позитивно утичу на децу предшколског узраста.
4. Поседовање моралних вредности васпитача неопходно је за остварење (реализацију) садржаја моралног васпитања у предшколској установи.

2.6. Варијабле истраживања

Независне варијабле које смо уврстили у истраживање су пол испитаника, године старости, дужина радног стажа, док смо важност моралног васпитања посматрали као зависну варијаблу (детаљније у делу о популацији и узорку истраживања).

2.7. Методе, технике и инструменти истраживања

Након што смо дефинисали и представили предмет, проблеме, циљеве, задатке, хипотезе и варијабле истраживања можемо представити методе, технике и инструменте који ће се користити у истраживању. У теоријском делу користиће се теоријска анализа уз технику анализе садржаја. У методолошком делу користиће се дескриптивна метода и статистика закључивања, како бисмо могли одговорити на постављене хипотезе и утврдити да ли су оне адекватно постављене.

Инструмент истраживања који смо користили јесте скала ставова васпитача о моралном васпитању, а која обухвата 12 ајтема, на које се одговара заокруживањем једног од понуђених одговора на петостепеној скали Ликертовог типа (где ознаке значе: 1 - Уопште се не слажем, 5 - У потпуности се слажем). Испитаници су одговарали заокруживањем једног од понуђених одговора, у односу на лични степен слагања са тврдњом. Поузданост скале је испитана применом Кронбаховог алфа коефицијента, који је за целокупно скалу износио 0.911, што је висока поузданост. Такође, исти тест поузданости је примењен и на појединачне ајтеме, где се показало да су два ајтема испод очекиване поузданости (0.478 и 0.336), па су исти искључени из даље анализе. Коначна

верзија скале обухватала је 4 субскеале: важност моралног васпитања за целокупан развој детета, заступљеност садржаја моралног васпитања у предшколској установи, утицај садржаја моралног васпитања на децу предшколског узраста и утицај личних вредност васпитача за правилно спровођење садржаја моралног васпитања у раду. Инструмент истраживања сачињен је и испитан за потребе овог истраживања.

2.8. Популација и узорак истраживања

Узорак истраживања чинио је 87 васпитача предшколске установе Младост и предшколске установе Чаролија из Новог Пазара, где је полна структура чинила 2 испитаника мушког и 85 испитаника женског пола, што нам говори о неуједначености узорка. Што се тиче узраста, највише испитаника је старости од 30 до 50 година (55,2%) нешто мање испитаника је старости испод од 30 година (39,1%), док је најмање испитаника старости преко 50 година (5,7%). Уколико посматрамо године радног стажа, највише испитаника је са радним стажом мањим од 5 година (48,3%), нешто мање испитаника има радни стаж од 5 до 20 година (43,7%), док је најмање испитаника са радним стажом преко 20 година (8%).

2.9. Организација и ток истраживања

Истраживање је спроведено у јулу 2022. године на територији општине Нови Пазар. Због епидемиолошке ситуације упитник је послат путем имејла.

2.10. Статистичка анализа података

Одговоре васпитача смо разврстали на оне који доприносе и оне који не доприносе добром разумевању и изражавању ставова о моралном васпитању у савременим предшколским установама.

Статистичка анализа прикупљених података извршена је преко програма СПСС. Добијени резултати су табеларно приказани. За потребе анализе података су коришћени параметри дескриптивне статистике – фреквенције (f), проценти (%), мере централне тенденције, односно аритметичка средина (M) и стандардна девијација (Sd), као и тест статистике закључивања – Хи-квадрат тест.

III РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

3.1. Ставови васпитача о важности моралног васпитања

Пре свега желели смо да испитамо процентуалну расподелу одговора на питањима која се односе на важност моралног васпитања, и да на њима применимо Хи-квадрат тест како бисмо утврдили да ли постоје статистички значајне разлике у дистрибуцији одговора васпитача на дате тврдње. У Табели 4 приказана је процентуална расподела одговора, као и коефицијент Хи-квадрат теста за припадајуће ајтеме субскеале „Важност моралног васпитања за целокупан развој детета“.

Табела 1 - Важност моралног васпитања за целокупан развој детета

Заступам став да је морално васпитање веома важан фактор за целокупан развој детета	f	%		
Уопште се не слажем	0	0		214,207 (,000)
Не слажем се	0	0		
Неодлучан сам	2	2,3		
Слажем се	14	16,1		
У потпуности се слажем	71	81,6		
Укупно	87	100,0		
Приликом реализације активности стално истичем важност моралног васпитања	f	%		
Уопште се не слажем	0	0		111,218 (,000)
Не слажем се	0	0		
Неодлучан сам	8	9,2		
Слажем се	28	32,2		
У потпуности се слажем	51	58,6		
Укупно	87	100,0		
Морално васпитање није од великог значаја у раду са децом предшколског узраста па га није неопходно увести у оквиру предшколских активности	f	%		
Уопште се не слажем	53	60,9		95,471 (,000)

Не слажем се	0	0				
Неодлучан сам	8	9,2				
Слажем се	28	32,2				
У потпуности се слажем	51	58,6				
Укупно	87	100,0				
Морално васпитање није од великог значаја у раду са децом предшколског узраста па га није неопходно увести у оквиру предшколских активности	f	%		↔		
Уопште се не слажем	53	60,9		95,471 (,000)		
Не слажем се	16	18,4				
Неодлучан сам	5	5,7				
Слажем се	7	8,0				
У потпуности се слажем	6	6,9				
Укупно	87	100,0				

На основу резултата приказаних у Табели 4 закључује се да највећи број испитаника (81,6%) заступа став да је морално васпитање веома важан фактор за целокупан развој детета, док је само 2,3% испитаника неодлучно.

Уколико посматрамо други ајтем, закључује се да више од половине испитаника (58,6%) приликом реализације активности стално истиче важност моралног васпитања. Неодлучно је само (9,2%) испитаника.

На основу резултата приказаних за трећи ајтем, може се закључити да се највећи број испитаника (60,9%) уопште не слаже са тврдњом да морално васпитање није од великог значаја у раду са децом предшколског узраста па га није неопходно увести у оквиру предшколских активности.

Након провере процентуалне расподеле одговора и Хи-квадрат теста, извршен је дескриптивни приказ питања која се односе на важност моралног васпитања. У наредној Табели 5 приказан је минимум и максимум одговора, аритметичка средина одговора (AS), стандардна девијација одговора (SD).

Табела 2 - Дескриптивни приказ питања о важности моралног васпитања

Важност моралног васпитања	N	Min	Max	AS	SD
Заступам став да је морално васпитање веома важан фактор за целокупан развој детета	87	3,00	5,00	4,7931	,460
Приликом реализације активности стално истичем важност моралног васпитања	87	3,00	5,00	4,4943	,662
Морално васпитање није од великог значаја у раду са децом предшколског узраста па га није неопходно увести у оквиру предшколских активности	87	1,00	5,00	1,8161	1,262

На основу резултата приказаних у Табели 5 може се закључити да се испитаници највише слажу са тврдњом да је морално васпитање веома важан фактор за целокупан развој детета $AS = 4,79$.

На основу резултата приказаних у Табели 5 може се закључити да се испитаници највише слажу са тврдњом да је морално васпитање веома важан фактор за целокупан развој детета $AS = 4,79$. Одговори испитаника су се кретали од минимума 2 не слажем се до максимума 5 у потпуности се слажем.

Код сва три ајтема статистичку значајност међу одговорима васпитача потврђује и коефицијент Хи-квадрат теста који износи 0,000, а који нам говори да се васпитачи разликују према дистрибуцији одговора о важности моралног васпитања за целокупан развој детета, где се велика већина слаже да је морално васпитање веома важно за целокупан развој детета. Овом констатацијом постављену хипотезу можемо да прихватимо.

3.2. Ставови васпитача о заступљености садржаја моралног васпитања

Затим смо желели да испитамо процентуалну расподелу одговора на питању које се односи на заступљеност моралног васпитања у наставном плану. У Табели 6 приказана је процентуална расподела одговора.

Табела 3 - Заступљеност моралног васпитања у наставном плану и програму

Сматрам да садржаји моралног васпитања нису довољно заступљени у наставном плану и програму са децом предшколског узраста	f	%	χ^2
Уопште се не слажем	5	5,7	33,747 (,847)
Не слажем се	5	5,7	
Неодлучан сам	27	31,0	
Слажем се	31	35,6	
У потпуности се слажем	19	21,8	
Укупно	87	100,0	

На основу резултата приказаних у Табели 6 може се закључити да највећи проценат испитаника (35,6%) слаже са тврдњом да садржаји моралног васпитања нису довољно заступљени у наставном плану и програму за децу предшколског узраста, док је нешто мањи проценат испитаника (31%) неодлучан. С обзиром да је дистрибуција код три понуђена одговора приближно једнака, самим тим је и коефицијент Хи-квадрат теста од 0,847 показао да не постоје статистички значајне разлике у дистрибуцијама одговора на дату тврдњу. Овим закључком одбацујемо постављену хипотезу.

Након провере процентуалне расподеле одговора извршен је дескриптивни приказ питања која се односе на заступљеност моралног васпитања. У наредној Табели 4 приказан је минимум и максимум одговора, аритмичка средина одговора (AS), стандардна девијација одговора (SD).

Табела 4 - Дескриптивни приказ питања које се односе на заступљеност моралног васпитања

Заступљеност моралног васпитања	N	Min	Max	AS	SD
Сматрам да садржаји моралног васпитања нису довољно заступљени у наставном плану и програму за децу предшколског узраста	87	1,00	5,00	3,62	1,070

На основу резултата приказаних у Табели 4 закључује се да су се одговори испитаника на питања која се односе на заступљеност моралног васпитања кретали од 1 минимума до 5 максимума. Испитаници су показали више слагања са тврдњом „Сматрам да је у наставном плану и програму неопходна већа заступљеност моралног образовања“ AS= 4,13.

3.3. Ставови васпитача о позитивном утицају моралног васпитања на децу предшколског узраста

Пре свега желели смо да испитамо процентуалну расподелу одговора на питањима која се односе на субскалу „Позитивни утицај моралног васпитања на децу предшколског узраста“. У Табели 5 приказана је процентуална расподела одговора.

Табела 5 - Позитивни утицај моралног васпитања на децу предшколског узраста

Моралном развоју посебно доприносе игре у којима се појављује симболичка имитација, као и драмске игре – зато што као битан елемент садрже односе међу људима	F	%	χ^2
Уопште се не слажем	0	0	84,782 (,729)
Не слажем се	1	1,1	
Неодлучан сам	14	16,1	
Слажем се	26	29,9	
У потпуности се слажем	46	52,9	
Укупно	87	100,0	
Сматрам да морално васпитање поспешује социјализацију деце	F	%	α
Уопште се не слажем	1	1,1	108,115 (,322)
Не слажем се	0	0	
Неодлучан сам	8	9,2	
Слажем се	27	31,0	
У потпуности се слажем	51	58,6	
Укупно	87	100,0	

На основу резултата приказаних у Табели 5 закључује се да се највише испитаника (52,9%) у потпуности слаже са тврдњом „Моралном развоју посебно доприносе игре у којима се појављује симболичка имитација, као и драмске игре – зато што као битан елемент садрже односе међу људима“. Неодлучно је 16,1% испитаника. С обзиром на то да је преко 80% васпитача истакнуло да моралном развоју посебно доприносе игре у којима се појављује симболичка имитација као и драмске игре, Хи-квадрат тест се није показао као статистички значајан (0,729).

На основу резултата приказаних за други ајтем закључује се да се највише испитаника у потпуности слаже да морално васпитање поспешује социјализацију код деце (58,6%). Као и код претходне тврдње, преко 85%

процената васпитача истиче како сматрају да морално васпитање поспешује социјализацију деце, па и ниво значајности Хи-квадрат теста не показује статистички значајне разлике, јер су одговори умногоне хомогени. Са овим резултатима постављену хипотезу можемо да одбацимо.

Након провере процентуалне расподеле одговора извршен је дескриптивни приказ питања која се односе на позитиван утицај моралног васпитања. У наредној Табели 6 приказан је минимум и максимум одговора, аритметичка средина одговора (AS), стандардна девијација одговора (SD).

Табела 6 - Дескриптивни приказ тврдњи које се односе на позитиван утицај моралног васпитања

Позитиван утицај моралног васпитања	N	Min	Max	AS	SD
Моралном развоју посебно доприносе игре у којима се појављује симболичка имитација, као и драмске игре – зато што као битан елемент садрже односе међу људима	87	2,00	5,00	4,34	,789
Сматрам да морално васпитање поспешује социјализацију деце	87	1,00	5,00	4,45	,759

На основу резултата приказаних у Табели 6 закључује се да је веће слагање испитаника са тврдњом „Сматрам да морално васпитање поспешује социјализацију деце“ AS= 4,45 у односу на тврдњу „Моралном развоју посебно доприносе игре у којима се појављује симболичка имитација, као и драмске игре – зато што као битан елемент садрже односе међу људима“ AS=4,34. Одговори испитаника се крећу од 1 минимум до максимума 5.

3.4. Важност личних моралних вредности васпитача за правилно спровођење моралног васпитања деце

Пре свега желели смо да испитамо процентуалну расподелу одговора на питањима која се односе на субскалу „Позитиван утицај моралног васпитања на децу предшколског узраста“. У Табели 7 приказана је процентуална расподела одговора.

Табела 7 - Позитиван утицај моралног васпитања на децу предшколског узраста

Подржавањем хуманизма, искрености, поштења, поштовања, равноправности, самосталности, самосвести, послушности, добрих манира подржавамо и развој моралности код деце	f	%	↗
Уопште се не слажем	0	0	211,908 (,922)
Не слажем се	0	0	
Неодлучан сам	4	4,6	
Слажем се	12	13,8	
У потпуности се слажем	71	81,6	
Укупно	87	100,0	
Сматрам да васпитачи у великој мери утичу на развој моралности код деце у предшколском периоду својим понашањем и личним примером	f	%	↗
Уопште се не слажем	0	0	163,287 (,487)
Не слажем се	0	0	
Неодлучан сам	5	5,7	
Слажем се	19	21,8	
У потпуности се слажем	63	72,4	
Укупно	87	100,0	
За успешан морални развој личности морају јединствено деловати васпитачи (васпитно-образовне институције) и родитељи (породица)	f	%	↗
Уопште се не слажем	0	0	218,805 (,119)
Не слажем се	0	0	
Неодлучан сам	4	4,6	
Слажем се	11	12,6	
У потпуности се слажем	72	82,8	
Укупно	87	100,0	

На основу резултата приказаних у Табели 7 закључује се да се највећи број испитаника (81,6%) у потпуности слаже са тврдњом „Подржавањем хуманизма, искрености, поштења, поштовања, равноправности, самосталности, самосвести, послушности, добрих манира подржавамо и развој моралности код деце”. На основу коефицијента значајности од 0,922, закључујемо да статистички значајна разлика у дистрибуцији одговора не постоји.

Што се тиче другог ајтема, на основу резултата закључује се да се највише испитаника (72,4%) у потпуности слаже са тврдњом „Веома је важно да

васпитачи кроз свој рад утичу на развој моралности код деце“. На основу коефицијента значајности од 0,501 закључујемо да статистички значајна разлика у дистрибуцији одговора не постоји.

Код дистрибуције одговора трећег ајтема може се закључити да се највећи број испитаника (72,4%) у потпуности слаже са тврдњом „Сматрам да васпитачи у великој мери утичу на развој моралности код деце у предшколском периоду својим понашањем и личним примером.“ На основу коефицијента значајности од 0,487, закључујемо да статистички значајна разлика у дистрибуцији одговора не постоји.

Конечно, код четвртог ајтема и резултата приказаних у табели може се закључити да се највећи број испитаника (82,8%) у потпуности слаже са тврдњом „За успешан морални развој личности морају јединствено деловати васпитачи (васпитно-образовне институције) и родитељи (породица).“ На основу коефицијента значајности од 0,119, закључујемо да статистички значајна разлика у дистрибуцији одговора не постоји.

Након провере процентуалне расподеле одговора извршен је дескриптивни приказ питања која се односе на важност личних моралних вредности васпитача. У наредној Табели 8 приказан је минимум и максимум одговора, аритметичка средина одговора (AS), стандардна девијација одговора (SD).

Табела 8 - Дескриптивни приказ питања о важности личних моралних вредности васпитача

Значај личних вредности васпитача	N	Min	Max	AS	SD
Подржавањем хуманизма, искрености, поштења, поштовања, равноправности, самосталности, самосвести, послушности, добрих манира подржавамо и развој моралности код деце	87	3,00	5,00	4,77	,521
Веома је важно да васпитачи кроз свој рад утичу на развој моралности код деце	87	3,00	5,00	4,68	,535
Сматрам да васпитачи у великој мери утичу на развој моралности код деце у предшколском периоду својим понашањем и личним примером	87	3,00	5,00	4,66	,584
За успешан морални развој личности морају јединствено деловати васпитачи (васпитно-образовне институције) и родитељи (породица)	87	3,00	5,00	4,78	,515

На основу резултата приказаних у Табели 8 закључује се да је највеће слагање испитаника са тврдњом „За успешан морални развој личности морају јединствено деловати васпитачи (васпитно-образовне институције) и родитељи (породица)“, $AS=4,78$, док се испитаници најмање слажу са тврдњом „Сматрам да васпитачи у великој мери утичу на развој моралности код деце у предшколском периоду својим понашањем и личним примером“, $AS=4,66$. Одговори испитаника крећу се од 3 минимум до 5 максимум. На основу резултата Хи-квадрат теста постављену хипотезу можемо да одбацимо.

IV ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК

Главни циљ овог истраживања био је да се испита колико је морално васпитање заступљено у садржајима рада са децом предшколског узраста, уколико се посматрају ставови васпитача. Узорак је пригодан и неуравнотежен, а чинило га је укупно 87 испитаника – васпитача, различитог узраста и дужине радног стажа. За испитивање ставова коришћен је упитник (скала) васпитача о моралном васпитању, која обухвата 12 ајтема, а на које се одговарало заокруживањем једног од понуђених одговора на петостепеној скали Ликертовог типа.

Применом статистичке анализе и теста поузданости утврдили смо да је упитник високо поуздан и валидан, те га стога можемо посматрати као адекватан за изражавање ставова васпитача о моралном васпитању и заступљености истог у садржајима рада код деце предшколског узраста.

Провером прве хипотезе где смо желели да испитамо какав је став васпитача по питању важности моралног васпитања за целокупан развој детета, а на основу добијених резултата, закључујемо да велика већина васпитача (97,7%) сматра да је морално васпитање од кључног значаја за развој и рад са децом предшколског узраста и да га је неопходно увести и у што већој мери истицати у оквиру предшколских активности, а и у самим садржајима плана рада. На овај начин код деце развијамо моралне вредности као што су доброта, пријатељство, поштење, сарадња и толеранција, као и праштање, и овај концепт би требало да буде главни циљ предшколских установа, како би се обезбедио целовити развој свих потенцијала деце предшколског узраста, како је то навела Келемен (2012).

Што се тиче ставова васпитача о заступљености садржаја моралног васпитања, мишљења су подељена. Док једни сматрају да садржаји моралног

васпитања нису довољно заступљени у плану и програму рада (57,4%), други су, пак, неодлучни или сматрају да је довољна количина садржаја усмерена и конципирана на начин да развија морално васпитања код деце предшколског узраста (42,6%). Овакав резултат нам даје простора да пажњу усмеримо на преиспитивање тренутног садржаја плана и развијемо концепт који би помогао да исти детаљније анализирамо и предложимо додатне активности и промене које би садржај употпуниле са моралним нормама и концептима да би се деčји потенцијал и потреба за моралним васпитањем развили у што већој мери и да би се повећала морална свест која се развија од најранијег дечјег узраста, а детету пружа могућност да упознаје себе, своје окружење и активира своје потенцијале (Минић, Јовановић 2015: 45).

Уколико посматрамо резултате треће хипотезе и утицај моралног васпитања на децу предшколског узраста, можемо закључити да већина васпитача сматра да морално васпитање поспешује социјализацију деце (89,6%) као и да игре у којима се појављује симболичка имитација (82,8%) поспешују развој моралног васпитања. Иако резултати нису статистички значајни, сматрамо их меродавнима с обзиром да нам је позитиван став васпитача изузетно битан код доношења закључака у вези са утицајем моралног васпитања. Ове резултате можемо да повежемо са теоријским концептом Зрнзевићеве (2011: 89), која сматра да је физичко васпитање као један вид активности који подстиче тимску игру, кооперативна понашања, као и фер понашања или поштену игру, добар предиктор у развоју значајних позитивних особина које се могу повезати са моралним васпитањем, а то су морална стабилност, несебичност, отвореност, толерантност и самосталност.

Последњи сегмент који смо анализирали у односу на морално васпитање јесу личне моралне вредности васпитача у правилном спровођењу моралног васпитања деце. Резултати нам говоре о изузетно позитивним и потврдним ставовима који се односе на утицај и важност личних вредности васпитача, њиховог рада и понашања на развој моралног васпитања код деце. Сматрамо да су предшколска институција, као и лични ставови васпитача, најбитнији за правилан развој моралног васпитања код предшколске деце.

Институција као и васпитач су лично одговорни за извршавање одређених задатака, испољавање заинтересованости и понашања ка одређеним активностима. Такође, осећај припадности заједници и групи, чију кохезију ствара управо васпитач, постиже осећај одговорности, међусобног поштовања, уважавања различитости и других позитивних одлика детета. Све ово доводи

до позитивне климе и психосоцијалног развоја у заједници, а пресудну улогу има управо васпитач. Васпитач је тај који највише утиче на превенцију неприхватљивих облика понашања деце, на основу активности васпитног рада у групи као и применом садржаја плана, и тиме поспешује развој моралног васпитања код предшколске деце.

За развој моралног васпитања, поред институција и васпитача, важно је укључити и улогу родитеља, јер је ефикасност примене васпитних садржаја у раду са предшколском децом умногоне под утицајем сарадње васпитача и родитеља. Васпитачи примају веома важне информације од родитеља, и обрнуто, па је ова веза незамењив извор информација у подстицању просоцијалних облика понашања и превенцији неприхватљивих облика понашања, као и усмеравању адекватног садржаја плана на развој моралног васпитања код деце предшколског узраста.

Познато је да деца предшколског узраста имају развијен специфичан начин размишљања и мало животног искуства. Самим тим неопходно је осмислити методе и стратегије моралног васпитања које ће се базирати на акумулацији позитивних животних искустава деце. На пример, формирање карактера, особина поштења и истинољубивости у односу на неистину и непоштење (уколико будемо лагали, једног дана ће се за то сазнати и неће вам се више веровати). У овом случају знање не треба да саопштава васпитач, већ деца треба понаособ да га доживе и разумеју свако за себе, кроз различите васпитне садржаје, а које ће деци на занимљив начин приказати васпитач. Ово осећање биће основа јединства, слоге и моралног заједништва међу децом. По правилу, моралним нормама деца треба да приступе кроз процес расуђивања, како би на адекватан начин исте биле прихваћене. Тако ће морално васпитање бити формирано на основу практичног искуства и личних закључака деце.

Веома је важно да децу предшколског узраста још у раним фазама развоја кроз различите стратегије учења припремимо за даље одрастање и да им омогућимо развој широког спектра способности, како моралних тако и социјалних, које ће им помоћи да стекну искуства у разумевању себе самих и личних карактеристика. Ове карактеристике произаћи ће као резултат интеракције деце са другом децом и одраслима (васпитачима), где ће деца развити осећања радости и среће, личне односе, наклоност и моралне вредности. У истраживању Korotaeva, Chugaeva (2019) наводи се занимљива стратегија социјалног и моралног васпитања, садржана у четири сугестивне фазе, а која би могла да се примени и уврсти у васпитне садржаје:

- Фаза 1 - „То сам ја“ - фаза која помаже детету да формира идеју о себи, да се идентификује са собом и својим личним особинама, и да себе разуме као субјекта активности (едукативне, радне или комуникативне);
- Фаза 2 - „Ја и ти“ - учење детета предшколског узраста како да изгради комуникацију или дијалог са вршњаком, да види пријатеља у саговорнику, да побољша и изгради своје идеје о моралном васпитању и понашању;
- Фаза 3 - „Ја и ми“ - проширење разумевања деце о себи као делу групе, идентификација конфорне зоне и зоне ризика у комуникацији и интеракцији са вршњацима и одраслима, како би се усвојила начела правилне и здраве социјалне интеракције;
- Фаза 4 - „Ја и свет“ - фаза која треба да води до свети о укључености деце предшколског узраста у социокултурно окружење и институцију (предшколска установа, школа, породица), што је веома важно у периоду предшколског доба, како би се формирала спремност за нову друштвену етапу – учење у школи, до нових друштвених контаката, до нове друштвене улоге, свести о вредности учења, и како би се на тај начин морално васпитање прожело кроз све сфере и улоге детета као адекватно развијено и примењено.

Посматрајући целокупне резултате овог рада сматрамо да су садржаји плана који се користи за рад са предшколском децом усмерени на подстицање моралног васпитања и развоја код деце, али да још увек има простора да се садржаји ажурирају, надограде и обогате додатним активностима, а све то на основу повратних информација васпитача, родитеља и институције као главних актера развоја моралног васпитања. С обзиром да се у данашње време рад са децом посматра као изазов, уколико узмемо у обзир кризу морала и вредносног система уопште, сматрамо да се много већа пажња треба посветити васпитању, како социјалном тако и моралном.

ЛИТЕРАТУРА

1. Apostolović, Ivana (2022), „Zahtevi i zadaci vaspitača u funkciji moralnog razvoja i vaspitanja dece ranih uzrasta u predškolskim programima/kurikulumima u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj”, *Norma*, 27(1), 53-68.
2. Apostolović, Ivana (2022a), „Dečja igra u predškolskim programima/kurikulumima u Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj u funkciji moralnog razvoja

- и васпитања деце раних узроста”, *Krugovi detinjstva - časopis za multidisciplinarna istraživanja detinjstva*, 10(1), 28-38.
3. Budimir-Ninković, Gordana (2006), *Savremena porodica i škola*, Учитељски факултет, Јагодина
 4. Зрнзевић, Невенка (2011), *Методика наставе физичког васпитања*, Учитељски факултет, Лепосавић
 5. Jukić, Renata (2013), “Moralne vrijednosti kao osnova odgoja”, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, XI (3), 401-416.
 6. Келемен, Љиљана (2012), *Идејни и етички смисао књижевно-уметничких дела у припремном предшколском периоду као подстицај и развој морала даровитих*, Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“, Вршац
 7. Korotaeva, Evgeniya, Irina Chugaeva (2019), “Socio-Moral Development of Preschool Children: Aspects of Theory and Practice”, *Behavioral Sciences* 9(12), 129.
 8. Минић, Весна, Марија Јовановић (2015), “Потреба, значај и садржаји моралног васпитања у млађим разредима основне школе”, *Зборник радова Учитељског факултета у Призрену – Лепосавић*, 9, 37–50.
 9. Петровић, Ненад, Јанош Пинтер (2006), *Методика наставе математике*, Педагошки факултет, Сомбор
 10. Стаматовић, Јелена, Александра Милошевић (2017), “Место и реализација васпитних програма у савременој школи”, *Зборник радова Педагошког факултета у Ужицу*, 19, 9–20.
 11. Sabri, Nurhana Binti, Suziyani Binti Mohamed (2022), “Implementation of Teaching and Learning (PdP) of Moral Education in Preschool”, *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 11(4), 792–804,
 12. Camilli, Gregory, Sadako Vargas, Sharon Ryan, W. Steven Barnett (2010), “Meta-analysis of the effects of early education interventions on cognitive and social development”, *Teachers College Record*, 112(3), Article 15440.
 13. Currie, Janet (2001), “Early Childhood Education Programs”, *Journal of Economic Perspectives*, 15(2), 213-238.
 14. Xu, Jing (2019), *The Good Child: Moral Development in a Chinese Preschool*, Stanford University Press, Stanford, Calif.

TEACHERS' ATTITUDES ON THE IMPORTANCE OF MORAL EDUCATION IN THE CURRICULUM AND PROGRAMS IN PRESCHOOL INSTITUTIONS

Summary:

The main goal of this research was to determine the attitudes of educators about the importance and representation of moral education in the contents of the curriculum and work program of modern preschool institutions. Moral development and the formation of moral values take place in the process of continuous interaction with the social environment in which adults (parents, educators), school and peers, and more recently, mass communication media, act. The research sample consisted of 87 teachers from two preschool institutions from Novi Pazar, gender imbalanced, with the majority of the female population (85 teachers), of different ages and years of service. Among the instruments used was the scale of teachers' attitudes about moral education, which was formed for this research. As for statistical tests, a reliability test was applied, which confirmed that the scale is highly reliable and homogeneous, as well as tests of descriptive statistics and statistical inference - Chi-square test. Based on the results, the main conclusion is that moral education is recognized by the majority of educators as important and present in the contents of the curriculum in work with preschool children, while on the other hand, there is also a gap between the proposed activities in the contents and their application due to the current crises in the educational process.

Key words: moral education; preschool institution; teaching contents; teacher

Adrese autorica
Authors' address

Весна Љ. Минић
Снежана П. Перишић
Универзитет у Приштини Косовска Митровица
Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић
snezana.perisic@pr.ac.rs
vesna.minic@pr.ac.rs